

Szongott Kristóf említett munkájában ezelőtt bő 100 évvel felsorolja a már gyakorlatból kiment szokásokat, majd azokat is, amelyek még éltek abban az időben. Ezek zöme a **hitélethez kapcsolódott**: égő mécs a szoborkép előtt, égő szentelt gyertya *Szűz Mária* tiszteletére, az új ház beszentelése, zöld ágakkal való díszítés ünnepek alkalmával, keresztekhez való járás, továbbá, hogy a vásár- és ünnepnapokon a férfiak összegyűlnek a boltok alatt. Újév és húsvét alkalmával minden örmény házban dáláuzit, illetve kátát és pászakát készítettek. Nem maradhattak el a nagypénteki szentsír-látogatás, a húsvéti szentelmények, az úrnapi körmenet. A legfontosabb, de legérdekesebb: a *Világosító Szent Gergely* ünnep, hisz az ő tevékenysége révén lett az örmény az első keresztény nép a világon. Pontosabban ortodox keresztény és az ő tiszteletére lett ezen nap az örmény katolikusok legfontosabb ünnepe. Olyannyira, hogy például a bucaresti román örmények ortodox vallású vezetősége, mely igen komoly és elismerésre méltó tevékenységet folytat a közössége körében, nem saját székhelyén, hanem Szamosújváron emlékezik meg évente erről a napról június-júliusban, miközben saját Világosító Szent Gergely ünnepe épp szeptember 30-án van.

3. Épp az **örmény katolikus egyház anyakönyvei**, az 1720–30-as évekből már bizonyítják, hogy őseink igen korán kezdték magyar keresztneveket adni gyermekeiknek, mintegy előkészítve őket a magyar társadalomba való illeszkedésre. Lehet-e beszédesebb jele annak, hogy jól érezték magukat az akkori Erdélyben? Az öregek, akik Moldovából menekítették ki családjaikat a pusztulásból, bizonyára

még emlékeztek a történetekre. Ennél még érdekesebb volt a Lengyelországból Erdélybe menekült örmények esete. Ott, több száz éves együttlét után, a katolikus lengyelek hittéríteni akarták volna az ortodox örményeket. Akik végül a fokozódó nyomás elől Erdélybe távoztak, és itt már saját akaratukból rövidesen katolizáltak az 1700-as évek végén. Ez a beilleszkedés teljesen természetes volt, különösképpen a kereskedő foglalkozású nemzeteknél, hol mindenkinek több nyelven is értekeznie kellett a megfelelő kapcsolatok megteremtése és fenntartása érdekében.

4. A magyarörmény közösség kezdetben belterjesen házasodott, később, majdnem kivétel nélkül magyar nemzetiségűekkel. Ma már ez is teljesen fellazult.

A közösség összetartásának alapja az **erős család** és valóban, a magyarörményeknél a családok nagyon összetartóak voltak, még ha Erdély vagy Magyarország különbözőbb, távoli településeire is vitte őket a sors. Jelenleg is több erdélyi magyarörmény család tart évente hagyományos találkozót, ahol illik minden hozzátartozónak megjelenni. Így a nagycsalád eszméje a magyarörményeknél ma is fennmaradt.

5. A magyarörménység, míg Erdélybe jutott, az eltelt 500 év alatt a legkülönbözőbb nemzetiségekkel élt együtt a Kaukázus, Krím, Lengyelország, Moldova közötti vándorlásában. Így, bár bizonyára kezdetben, az 1300 évek körül volt saját népművészete, ez idővel a külső hatásokra teljesen feloldódott. Szongott Kristóf teljesen joggal írta tehát 1903-ban: „*Lehet, hogy hoztak szüleink magukkal nemzeti tánczot, de az annyira feledékenységre ment, hogy most még nevére sem emlékszünk. Az örmény már a múlt század óta*

csak magyar tánczot lejt: kitűnően ropja a csárdást. A zenét, éneket, dalt fölötte kedveli az örmény. Majdnem minden háznál volt valami hangszer; sokan használták a hárfát, pengedűt (gitár). Egy-egy asszony igen szép darabot játszatott dorombbal. Most inkább a zongora, hegedű van elterjedve. Kevés nép szereti az egyházi éneket annyira, mint az örmény... kevés számú dalok legnagyobb része feledékenységre ment, ezeknek is dal-lama szomorú... Az ide vonatkozó összes anyagot közlöm.”

Nem sokkal jobban járt a mesék gyűjtésével, de végül sikerült egy párat összeszednie és közölnie ugyanebben a kötetben. Népviseletünket már akkor is immár

száz éve elhagytuk, hisz a XVIII. század végére az örmények viseleti asszimilációja is lezárult. Felvették a többségi, azaz a magyar társadalom elitjére jellemző divatot.

Tehát a falusi, vidéki jellegű népművészet helyett a magyarörmények városi polgári réteggént, a művelődés más területein találták meg igényeik, tehetségük kifejezését. Az asszimiláció helyett pedig mi a szimbiózis kifejezést tartjuk megfelelőbbnek arra a jelenségre, amely az örményeket a befogadó magyarság felé vonzotta.

Megjelent: Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből (8. 2018)
Folytatjuk

Apafi Mihály az ebesfalvi örmények részére szabadságlevelet ad

Mi Apaffi Mihály Isten kegyelméből Erdély választott fejedelme.

Adgyuk tudtára mindenkinek, az kiknek illik, ez levelünknek rendiben, hogy mivel ebesfalvi falunkban telepedett kereskedő-örmények, közönségesen találtak meg bennünket, hogy mind magoknak mind maradékoknak lenne bizonyos szabadságok és igazságok tőlünk, az mely szerint bátorságosabban élhetnének és maradhatnának szárnyunk alatt; miis azért méltó kívánságukat ajánlván ilyen rendben és punctumokban, az ő szabadságokat ki adni kegyelmesen tettsett.

1) *Hogy valameddig mi hozzánk, s maradékinkhoz is hívek s igazak lesznek, mind addig ebesfalvi jószágunkban békével lakhassanak;*

2) *Hogy magok közül bírót szabadosan választhassanak; az kinek hatalma legyen minden magok között forgó törvényes dolgoknak eligazítására, és ha közöttök el nem igazodhatnék, áppellálhassák az görög Compánia eleiben, ha kereskedést néző dolog lészen; ha pedig jószágunkbéli és külső emberekkel való dolog lészen, elégjen az rend; ha örmény*

perel jószágunk béli embereinket, vagy külső emberekkel, folytan törvénye ebesfalvi tisztjeink előtt, az ország törvénye szerint; ha pedig ő velük külső ember vagy jobbágyunk perel elsőbbsen az örmények bírāja előtt legyen törvénye; ha ott nem tetszik az mi jobbágyunknak, vagy más embereknek, igazíttassék ország törvénye szerént tisztjeink előtt.

3) Papot magok vallásán lévőt tartsanak és vallásoknak szabadsága minden megbántás nélkül maradjon helyben.

4) Mint kereskedő-emberek, szabadosson is kereskedhetnek, mi tölünk nem impedáltatnak.

5) Ha valami bajok érkezik, vagy valaki rajtok valami erőszakot akarna tenni, igazságos dolgokban, ennek az országnak törvénye szerint mindenkor mellettek leszünk, oltalmazzuk tisztjeinkkel és oltalmaztattjuk.

6) Valamikor tovább való lakás valamelyiknek nem tetszenék, minden cselédével javaival egygyütt elmehet, mindazonáltal az házbér és ha kinek mivel adós léssen, az ki elmegyen, az Compánia bírāja előtt számot adni, és megfizetni tartozzék.

7) Valami vétkekért sem mi, sem az mi tisztjeink, semmi szín és pretextus alatt, sem magokat sem maradékokat jobbágyaság alá nem vetjük, hanem ha valami törvényes dolog lesz igaz törvény szerént folytattjuk a dolgot velük.

8) Ha történetből valamelyiknél tűz támadna, és háza valamelyiknek elégne, történetből támadván a tűz ne fizessék meg, ha pedig megbizonyosodnék, hogy maga az háznak gazdája vagy tselédgye gondviseletlensége miatt esett a tűz, akkor nem kedvezhetünk, tartozzék az Compánia bírāja az esküitekkel együtt az kárt kikeresni.

9) Mikor Isten engedelmeből ott Ebesfalván vagyunk s mulatunk ne tartozzanak Szállás adással.

10) Sem az mi dolgunkra, sem az falu dolgára ne kényszerítesenek, úgy sem magok, sem szolgálók, sem lovak postára ne erőltessenek; hanem ha valami váratlan szorulás kívánna olyankor, az magok javára egy embert, egy-két lovat adhatnak.

11) Hogy szabados bor tartást engedhessünk minden időben az nem lehet, mivel nekünk is sok kárunkkal volna, mindazáltal megengedtük, hogy Szent Mihály naptól fogva húshiagyó keddig magok szükségekre bort tarthassanak; az papok mindazáltal kevés-keves bort egy esztendő által tarthat, nem adván pénzen senkinek is.

12) Idegen örmények az ő birájok és eskütt emberek hírek nélkül oda ne telepedhessenek, hogy valami képpen házokkal adós talál lenni, nekik ne legyen bajok miatta, mindazáltal ha jámbor emberséges jó kereskedő örmények jönnek, legyen szabad be jönni.

13) Ha valamely kereskedő örmény másnak akár a jószágban akár az mi falunkban vagy kastélyunkban valakinek adós léssen és kezesség van az adósságban, akkor az egész Compániának ne legyen baja miatta, hanem csak az adós, vagy az kezes fizessen; ha azok nem akarnának fizetni; requiráltatván az Compánia bírāja, tétessen satisfactiot az Compániának háborgatása nélkül.

14) Mészáros szabadosán tarthatnak, de az vármegye igaz fontjával éllyenek, kinek szabad legyen húst pénzen kiadni, és árulni mindenkinek; ha mikor kastélyunkban kívántatik pénzért adgyanak; az nyelvel bé adni tartozzanak.

15) Az házbér és az boltbér annyi legyen, mint eddig volt, ha valamelyik örökségét nagyobbítani nem akarja, ha pedig nagyobbítást kíván, ha valamivel többen alkuszik, szabad legyen, az Compánia bírāja is ne akadályoztassa; ha pedig az kirendelt, s ki mért udvaron valami kamarát, vagy kisedet istálot magok pénzekre akarnak építeni azért ne fizessenek.

16) Az pap házatul házbér ne adassák, meg engedtetik.

17) Ha valamely háborúság szerző vagy valami erkölcstelen, és birájok szavatól nem halgató ember találkozik közöttök, az ki mind nekünk, mind ő nekik is károokra volna exterminálhassák az olyant, az Compánia bírāja és esküttek, az mi tisztjeinkkel egyetértvén.

18) Az örmények rendiben s utcájában semminemű ember se magyar se oláh házat magának ne építhessen, megengedtük, ők is mindazáltal üres helyet számszándékkal közöttük ne tartsanak.

19) Valami szükséges az ő életeknek, s házoknépének tartására, az piacson szabadon vásárolhassanak, csak az árát jobbágyainknak s külső embereknek igazán adgyák meg, ha falukról akár mivel nevezendő élést visznek bé s ők elébb talállyák s meg alkuszszák, senki ő tölük el ne vehesse, s abban ne háborgassa.

20) Ha valami bajok esik az kiben külömben megorvoslást nem találják, nekünk magunknak is szabadosan megjelentessék dolgokat is miis orvosiam igyekezzük.

Mely punctumokat e szerint vettük ki, Ebesfalvi kereskedő örményeknek assecurálljuk őket, hogy életben, mind magunk mind pedig legitimus successorinkat meg tartani kötelezzük, az mi szokott petsétünkkel és kezünk írásával megerősítettük nevünknek hathatósága és megváltozhatatlan ereje által.

Kelt Fogarasi kastélyunkban 1696. február 7-én.
A p a f f i M i h á l y m. p.

(Forrás: Ávedik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája 1896. – hasonmás kiadás, Erdélyi Örmény Múzeum 9., 2004, Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület)

Bálintné Kovács Júlia

Az Azbé, Ázbé Azbej, Ázbej családnevű örményekről – II. rész

Az örmény település

Az Erdélybe való település előtt körülbelül kétszázötven esztendőn át szomszédjai voltak az örmények Gyergyónak. Moldvában Foksán, Tekucs, Berlád, Hokná, Román, Jassy és Botosán nevű városokban laktak. E régebbi lakóhelyük magyarázza meg azt, hogy nem egy tősgyökeres örmény családnak oláh hangzású és jelentésű a családneve. Miután foglalkozásuk a kereskedelem, különösen a marhakereskedés volt, valószínű, hogy a baromtenyésztő székelyekkel már jóval betelepedésük előtt érintkezésben voltak a Piricskei (ma Békási) szoroson át. 1654-ben telepszik le Gyergyóban *Höröz Azbej* és testvére, *Vártig*. Ezek a legelső települők”

Forrás: *Kölönte Béla. Gyergyó története a kialakulástól a határőrség szervezéséig. (Tekintettel a nemzetiségi kérdésre.) Gyergyószentmiklós, 1910*

„Az Ázbej név, egy olyan örmény-magyar családé, amelyik 350 éve él

a Kárpát-medencében, inkább értékeket teremtve az itt élő közösségekben, mint felélve azokat.”

Forrás: *Ázbej Tristan blogdala*

Természetesen nem vállalkozhatom arra, hogy nyomon kövessem ennek a családnak a szerteágazását, hiszen az örmény nagycsaládok leszármazottai - mint az előző részekből is kitűnik, belakták a történelmi Magyarországot, majd még messzebbre is eljutottak.

Ázbej Sándort választottam a következő részek „központi” alakjává, mert születésének 100. évfordulója alkalmával többen is foglalkoztak munkásságával és gazdagnak mondható forrásanyagot találtam róla.

“Egy építész a betonba simuló nemzedékből. Száz éve született Ázbej Sándor”, in: *Zempléni Múzsza 13:4 (2013), 51–60.*

Ázbej Sándor egy hegyaljai faluban, Erdőbényén jött a világra, 1913. augusztus 26-án. Erdélyi örmény család sarja,

A Fővárosi Örmény Klub első összejövetelén: Jobbról, a középső sor szélén tapsol Ázbej Sándor

kereskedő édesapja születése előtt tíz évvel költözött a Zemplénbe, hogy erdőgazdálkodással és szőlőtermesztéssel foglalkozzék. Valószínű, hogy mindig is hegyvidéken élt ez a család, hiszen Erdőbénye előtt közép-Erdélyből, Szamosújvár környékéről a Máramaros vármegyei vadregényes Gyertyánligeten is eltöltöttek pár évet.

A későbbi építész művészeti érdeklődését bátyja, a Münchent is megjárta portré- és tájképfestő *Ázbej Imre* ébreszthette fel, aki 1901-ben született még a családtörténet előző állomásán, Gyertyánligeten.

A fiatal fiú minden bizonnyal a testvérét követve iratkozott be a képzőművészeti főiskolára. A gimnáziumi éveket a debreceni és sátoraljaújhelyi piaristáknál töltötte, de 1924–26 között a Sárospataki Református Kollégium diákja is volt, ahol a gimnázium 2-3. osztályait végezte.

Grafikai tanulmányait azonban hamarosan félbehagyta, és inkább építészetet

hallgatott. A műegyetem építész karán 1940-ben diplomázott.

Örmény gyökereiről és keresztyén neveltetéséről sokáig nem tanúskodtak a munkái, azonban a pályája végén mindkét utóbbi identitása előtérbe került, amikor felkérték a budapesti örmény katolikusok Orlay utcai kápolnájának a kialakítására. Nyilvánvalóan volt kapcsolata az örmény közösséggel, azért kérték Őt fel a kápolna kialakítására.

A trianoni döntést követő, Erdélyből a megmaradt országba tartó átvándorlás során örmények is számosan kerültek a fővárosba. Egyházközségüket már 1922-ben megalapították, önálló tulajdonú istentiszteleti hellyel azonban 1974-ig nem bírtak. Az 50-es években vásárolta meg vezetőjük, *Kádár Dániel Antal* plébános a Lelkészség számára a Gellérthegy lábánál fekvő Orlay utcában a historizáló villa fele részét saját vagyonából, majd a másik felét